

E.M. Cioran

A tudás díszlete

A mi igazságaink sem érnek többet, mint az őseinké. Miután mítoszaikat és szimbólumaikat fogalmakkal helyettesítettük be, azt hisszük, hogy „meghaladtuk” őket, pedig ezek a mítoszok és szimbólumok sem fejeznek ki kevesebbet fogalmainknál. Az Élet Fája, a Kígyó, Éva és a Paradicsom ugyanazt jelenti mint: Élet, Megismerés, Megkíséretés, Öntudatlanság. A rossz és a jó konkrét ábrázolásai a mitológiában éppolyan mélyre hatók, mint az etikai Rossz és Jó. A Tudás — a mélységét illetően — nem alakul át sohasem; csupán díszlete változik. A szerelem Vénusz nélkül folytatódik, a háború Mars nélkül, és ha az istenek már nem is avatkoznak az eseményekbe, ezek az események sem megmagyarázhatóbbak, sem kevésbé zavarba ejtőek nem lesznek: egy kifejezőkészség csupán a régi legendák pompáját helyettesítheti anélkül, hogy az emberi élet állandói módosulnának.

A modern önteltség nem ismer határokat: felvilágosultabbnak és elmélyültebbnek képzeljük magunkat az elmúlt századoknál, megfeledezve arról, hogy Buddha tanítása élők ezreit állította a semmi problémája elé, az elé a probléma elé, amelyet megoldottnak hiszünk, mivel megváltoztattuk a terminusait, és egy cseppnyi tudományosságot csempésztünk bele. De melyik nyugati gondolkodó állná ki az összevetést egy buddhista szerzetessel? Belevesztünk a szövegekbe és a terminológiákba: a **meditáció** ismeretlen adottság a modern filozófia számára. Ha meg akarjuk őrizni intellektuális tisztességünket, a civilizációt illető lelekesedést számúznunk kell szellemünkben, éppenny ahogy a babonát a Történelemből. Ami a nagy problémákat illeti, semmiféle előnyünk sincs őseinkkel vagy közvetlen előfutárainkkal szemben: az ember mindig tudott **mindent**, legalábbis ami Lényegi (Essentiel); a modern filozófia semmit sem tett a kínai, a hindu vagy a görög filozófiához. Különben sem vethető fel **új probléma**, még ha naivitásunk vagy elfogultságunk szeretne is meggyőzni bennünket az ellenkezőjéről.

Az eszmék játékában ki ért fel valaha is egy kínai vagy görög szofistával, ki bizonyult merészebbnek az absztrakció terén nálánál? A gondolkodás valamennyi szélsősége megérintetett öröktől fogva — és az összes civilizációban. Elragadva az Ismeretlen démonától igen gyorsan megfeledkezünk arról, hogy csak annak az első pithecantrophnak az epigonjai vagyunk, amelyik gondolkodni próbált.

Hegel a legnagyobb felelős a modern optimizmusért. Hogyan nem vette észre, hogy a tudat csupán a formáit és a körülményeit cserélgeti, de semerre sem halad? A történet kizár egy abszolút beteljesedést, egy célt: ez az időben zajló kaland anélkül fut le, hogy külső irány lenne előtte, és be fog fejeződni, mihelyt mozgásának lehetőségei kimerültek. A tudatosság szintje koronként változik anélkül, hogy a váltakozása gyarapítaná ezt a tudatot. Nem vagyunk tudatosabbak, mint a görög-római kor vagy a reneszánsz vagy a XVIII. század; minden egyes kor önmagában tökéletes — és múlandó. Vannak kitüntetett pillanatok, amikor a tudat kétségbe esik, de sohasem volt még akkora a napfogyatkozás, hogy az ember képtelen legyen megközelíteni a lényeges problémákat, és mivel a történelem folytonos válság csupán, meglátni a naívitás csődjét. A **negatív állapotok** — pontosan ezek azok, amelyek kétségbeesésbe kergetik a tudatot — egyenlőtlenül oszlanak meg, mégis jelen vannak minden történelmi periódusban: kiegyensúlyozottan és „boldogan” megismerik az Unalmat — a boldogság magától értetődő végét; egyensúlyukat vesztettként és zaklatottan elszenvedik a Reménytelenséget és a belőle származó vallási kríziseket. A földi Paradicsom eszméje az összes olyan, a Történelemmel és azzal az Űrrel össze nem egyeztethető, elemből épül fel, amelyben virulnak a negatív állapotok.

A megismerés összes útja és módozata egyenértékű: intuíció, csömör, lelkesedés, nyögés. Egy fogalmakkal alátámasztott világ víziója sem legitimebb a könnyekből fakadónál: érvek és sóhajok, — éppúgy bizonyítékok, ahogy semmik. Főlépíték egy univerzális rendszert: hiszek benne, majd ez a mindenség fog összeomlani egy másik bizonyosság vagy kétség ostroma alatt. A legutolsó analfabéta és Arisztotelész egyaránt megcáfolhatatlan — és állhatatlan. Az abszolútum és az elavulás osztályozza úgy az évek során érlelődő művet, mint a pillanat kegyéből fakadó verset. Több-e az igazság a

Szellem fenomenológiájában, mint az Epipsychdonban? A briliáns ötletesség és a fáradtságos elmélyedés egyaránt végső, ugyanakkor nevetséges válaszokat tár elénk.

Ma egy írot jobban kedvelek, mint egy másikat; holnap olyan művek sora következik, amelyeket egykor gyűlöltem. A szellem alkotásai és a bennük uralkodó alapelvek kísérik hangulataink, életkorunk, lázaink és csalódásaink útját. Mindent megkérdőjelezünk, amit egykor szeretttünk, és mindig igazunk van, és mindig tévedünk; mért minden egyenértékű — és nincs jelentősége semminek. Elmosolyodom: egy világ születik; komorrá válok: eltűnik, és egy másik körvonalazódik. Egyetlen vélemény, rendszer, hit sem létezik, amely ne lenne egyszerre igaz és abszurd, aszerint hogy csatlakozom hozzá, vagy hátat fordítok neki.

Nem találunk több pontosságot a filozófiában, mint a költészetben, sem a szellemben, mint a szívben; a pontosságnak csak annyiban van jogosultsága, amennyiben az ember azonosul azzal az alappal vagy dologgal, amelyet megközelít, vagy elszenved; kívülről nézve minden önkényes: érvek és érzelmek. Amit igazságnak nevezünk, az nem más mint egy hiányosan megélt tévedés, mely ugyan még nem üresedett ki, de már nem tudja késleltetni előregedését, olyan újabbkeletű tévedés, amely saját kompromittálására vár. A tudás érzelmeinkkel együtt bontakozik ki, és sorvad el. És ha az összes igazságot körüljárjuk, ez annyit tesz, hogy velük együtt merülünk ki mi is, és bennünk sincs több életerő, mint bennük. Azon túl, hogy kiábrándít, a Történelem felfoghatatlan. Így aztán a melankóliába süllyedés, és az abba való belehalás vágya fenyeget bennünket...

A valódi tudás az éjszakai virrasztásokra szorítkozik: egyedül álmatlanságaink summázata különböztet meg bennünket az állatoktól és feleberátainktól. Mily pompás vagy különös eszme volt valaha is egy álomszuszék gyümölcse? Ön jól alszik? álmai könnyedek? csak a névtelen tömegeket gyarapítja ön is. A nappal ellensége a gondolatoknak, a napfény elhomályosítja őket; csak a mélységes éjszakában bontakozhatnak ki... Az éji tudás tanulság: minden egyes ember, aki megnyugtató következtetésre jut bármi kapcsán, gyengeelméjűségének vagy hamis könyörületének adja bizonyosságát. Ki talált valaha is egyetlen üdvözítő igazságot, amely helytálló maradt?

Ki mentette meg az intellektus becsületét egy napig élő fogadalmakkal? Boldog az, ki képes elmondani magáról: „A tudásom gyászos.”

A történelem működésben lévő irónia, a Szellem vigyorgása az embereken és az eseményeken. Ma diadalmaskodik egy hit: holnap legyőzik, meggyázzák, majd helyettesítik: azok akik hittek benne, követik bukásában. Aztán egy másik generáció jön: az egykori hit új erőre kap; ledöntött emlékműveit újjáépítik..., miközben arra várnak, hogy lerombolhassák megint. Egyetlen változhatatlan princípium sem uralkodik a sors kegyei és csapásai fölött: váltakozása rokonságot mutat a Szellem roppant mókájával, amely, játékában, összekeveri a csalókat a rajongókkal, a fortélyokat a lelkesedéssel. Vegyék szemügyre minden egyes század polémiáit: sem motíváltak sem szükség-szerűnek nem tűnnek. Mégis ezek jelentették e századok életét. Kálvinizmus, kvietizmus, Port-Royal, Enciklopédia, Forradalom, pozitívizmus stb... milyen sorozata az abszurdításoknak... amelyek tartósak maradnak, milyen fölösleges mégis végzetes kiadás. Az oekonemikus zsinatoktól a jelenkori politikai vitákig az ortodoxiak és az eretnkségek megtépázták az emberi kíváncsiságot ellenállhatatlan esztelenségükkel. Különbőféle áruhák alatt mindig lesz ellene (anti) és mellette (pour), legyen bár az Ég vagy a Bordély nevében is. Emberek ezrei szenvedtek a Szűzre és a Fiúra vonatkozó szőrszálhasogatások miatt, más ezrek egymást kínozták kevésbé érdektelen, mégis ugyanolyan valószerűtlen dogmák miatt. Minden igazság szektákat hív életre, amelyek a Port-Royal sorsára jutnak végül, üldöztetnek, leromboltatnak, romjaik értékessé válnak, és az elszenvedett igazságtalanság nimbuszával felővezve zarándokhellyé alakulnak át...

Nem kevésbé értelmetlen a demokrácia és formái körül kialakult viták különböző érdekeit egyeztetni, mint helyettük a középkorban a realizmus és a nominalizmus körül dúlóké: minden korszakot megmérgez egy abszolútum, amely kicsinyes és unalmas ugyan, de látszólag az egyetlen; az ember nem kerülheti el, hogy kortársa legyen egy törvénynek, rendszernek, ideológiának, egyszóval saját korának. Ahhoz, hogy önállóssodjunk, a megvétel istenének ridegségére kellene szert tennünk...

Hogy a Történelemnek egy szemernyi értelme sincsen, íme ez vigasztaljon minket. Gyötörjük-e magunkat azért, hogy a történet (devenir) beteljesedjék, egy végső ünnepeért, amelynek izzadtságunk és összeomlásaink állnák a költségeit? a szenvedéseink fölött újjongó, hamvainkon ugránczó jövőző idiotákért? A paradicsomi beteljesedés víziója, abszurdításában, túltesz a remény legelvetemültebb tévelygésein. Mindaz amit az ember föl tudna hozni az Idő mentiségére nem más, mint azok a benne talált elemek, amelyek a többenél használhatóbbak, következmény nélküli balesetek a tanácstalanság intoleráns egyhangúságában. A mindenség kezdődik, és végződik minden egyes individuummal, legyen az Shakespeare vagy Kovács János; mivel minden individuum az abszolútumban éli meg kiválóságát vagy hitványságát...

Mely csalás tűnhet úgy, hogy kivonta magát annak kontrollja alól, ami nincs? Egy pillanatnyi figyelmetlenség, ertőlenség a Semmi mellén: és a rémek használják ki; egy rés az éberségen: és íme itt vagyunk mi. És ahogyan az élet kiszorította a nem-létet (néant), őt is kiszorította — a maga módján — a Történelem: így a lét eretnek körforgásra ítélte önmagát a nem-lét ortodoxiáját ásva alá ezzel.

in: Précis de décomposition, Éditions Gallimard, 1949.

*Fordította:
Milbacher Róbert*